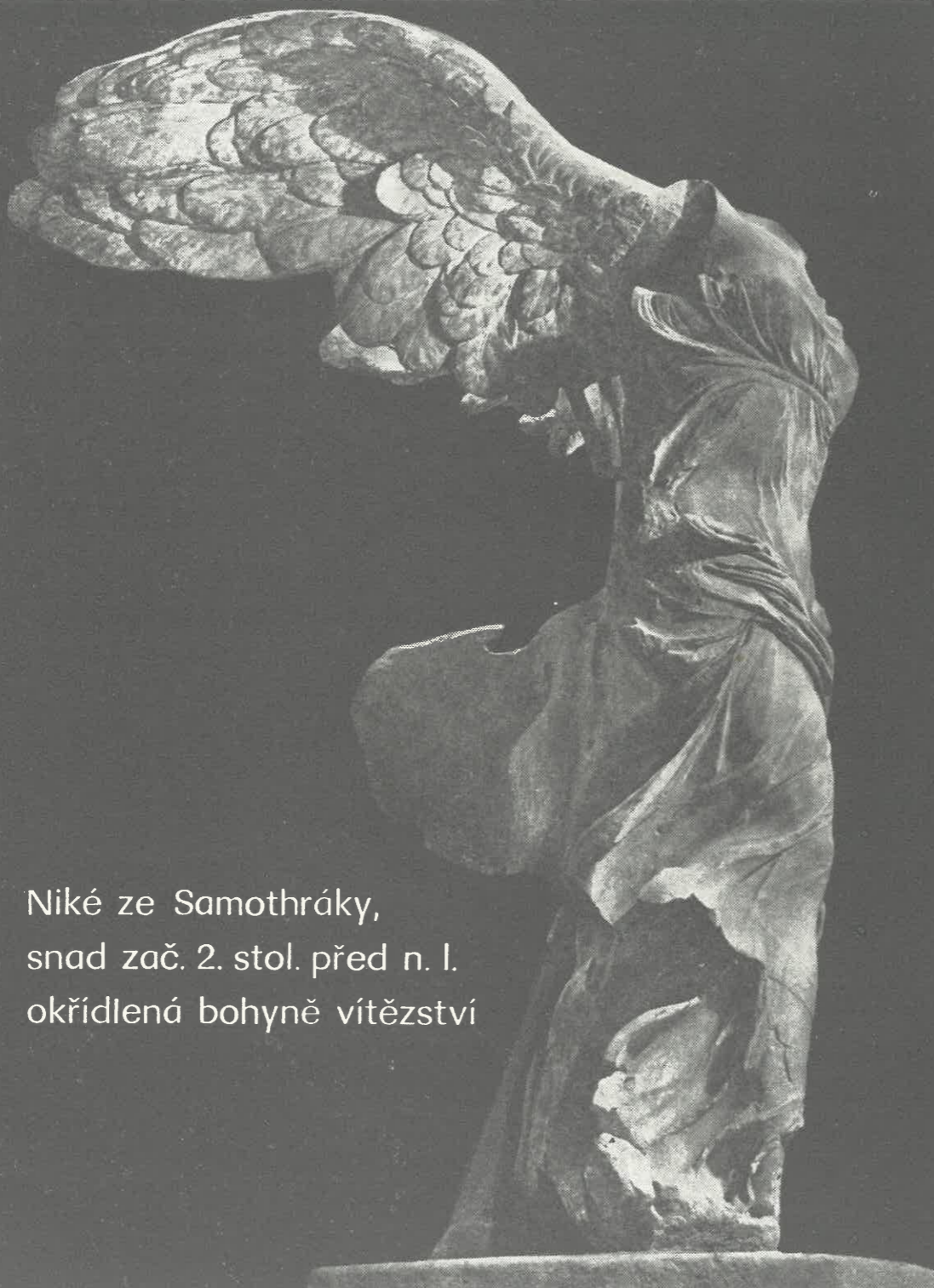

ANTIGONA 13

Niké ze Samothráky,
snad zač. 2. stol. před n. l.
okřídlená bohyně vítězství

Vydalo Státní divadlo v Ostravě, nositel Řádu práce v redakci Evy Sýkorové, grafické úprave
Miroslava Beránka. Typografická spolupráce Karel Pašek. — Vytiskly Moravské tiskárnské
závody, Hollarova, Ostrava 1. Cena 3 Kčs

Kreon: Byl ti znám zákaz, který jsem dal vyhlásit?

Antigona: Byl, zajisté, že byl, tak dobře jako všem.

Kreon: A ty ses opovážila ho překročit?

*Antigona: Ten zákaz nevydal nám hromovládny bůh
a rovněž ani z podsvětí, kam přijdeme,
nám lidem nedal nikdo zákon takový.*

*A nepřipouštím, že by zákon, ten či ten,
vydaný tebou, člověkem, směl platit víc
než nepsaný a nevyvratný věčný řád.*

*Ten to jsou totiž pro mne platné zákony,
a ty se nezrodily včera nebo dnes - jdou z hlubin času,
do nichž nikdo nedozří.*

Ty nikdy nepřestoupím pro strach z člověka.

Hlas Antigony...

Základní motiv Sofoklovy tragédie je silný věčně platný příklad vzpoury charakterního člověka proti svévolnému uplatnění kruté moci a násilí.

Antigona, hrdinka Sofoklovy tragédie se odváží navzdory zakazu krále pohřbít mrtvého bratra, ačkoliv ví, že ji za to nemine trest smrti.

K Sofoklovu tématu se vraceli spisovatelé, básníci a hudebníci všech dob, aby podali důkaz o tom, jak nápadně podobné mohou být situace a vztahy lidí v našem věku.

Sofokles žil před 2000 léty. Za tento nekonečně dlouhý věk se téměř všechno kolem dokola proměnilo: vkus lidí i vztahy tříd, krajiny, kultury, styl života, styl literatury, jazyk i lidé. A přece jeho dílo přežilo tuto nekonečnou řadu let v podobě a v podstatě tak nezměněné, že slouží a dokonce má stále stejný smysl. Čím přesahovalo svou dobu?!

Tím jak dramatik rozmnožil jednu z nejcennějších jistot duchovního majetku lidstva,

ono bohatství, ze kterého zpravidla nečerpají a také nedoplňují všechny vrstvy a třídy lidské společnosti stejně, které však trvá, trvá ve své stálosti i v proměnách: pojetí a zásady konvence humánnosti. Tradice lidského umění žít.

Lidstvo prodělává veliký, bez konce trvající vývojový proces, neustále doprovázený svým opakem, znelidšťováním člověka. Ani nejlepší síly, které má lidstvo v dané době k dispozici pro dosažení tak potřebné lidskosti nad znelidštěním, ani tyto nejlepší síly nemohou vzniknout, existovat a působit bez opory, bez zkušeností a bez tradic.

A není pochyby, že mimo jiné právě ke svým velkým básníkům a dramatikům se lidstvo znovu vrací, aby se jich ptalo, co je vlastně člověk, jak žít, jak nežít, kde je smysl a důstojnost, štěstí i tragédie lidské existence.

Proto jistě ve své době přitahoval tento antický námět Sofoklovy tragédie bulharského skladatele Pipkova, který ve své opeře Antigona 43 přenesl morální a charakterové vlastnosti antických hrdinů do doby dnešní — do doby nejhrůznější — druhé světové války, kdy toto téma dostalo mimořádně vy-

pjatý a dramatický charakter antifašistického odboje.

Toto dílo bylo uvedeno na scénu v r. 1963 ve třech divadlech současně — v Russe, Plovdivu a Sofii. Toto hudebně-dramatické dílo upoutalo pozornost svým netradičním zpracováním. Skladatel dosáhl mimořádného vrcholu a dramatického účinku především ve sborových scénách, které stejně jako v antické klasické tragédii komentují děj a sugestivním způsobem podbarvují hudebně-dramatický záměr tragédie. »Antigonu 43« lze charakterizovat jako »operu — oratorium« s antifonními sbory a orchestrálními interludii — s převahou stylizované recitace.

Libretisté se v zásadě přísně drželi formy Sofoklovy tragédie. Antická Antigona se v opeře mění ve studentku Annu, která vedena láskou k bratrovi — partyzánovi, zavražděnému fašisty vyrůstá ještě téměř z dítěte v ženu s jasným vědomím své vlastní pravdy, v bojovnici proti fašistické zvlí a násilí.

Protikladem Anny jsou dva negativní typy — kapitán - kat a krajský vedoucí Krumov. Na rozdíl od antického vzoru despoty Kreona je postava Krumova rozporupněj-

ší, tím však zajímavější a poutavější. Třídní ohraničenost a mučivý vnitřní boj mezi povinností a lidskostí, z něj tvoří postavu, která nakonec v tomto hudebně-dramatickém díle vyrůstá jako osobnost, jehož vlastní tragédie ve vrcholném bodě opery vyznívá jako soud společnosti.

Na závěr je nutné říci, že jako v Sofoklově tragédii, tak i v této opeře je ústřední postavou celého díla »antický sbor«, který je nejen komentátorem, ale současně zosobněním vůle lidu, bojovníků za nový život, stojících v řadě s Annou jako soudci jejich tyranů.

—es—

Sofokles - Antigona

Prolog

*Antigona: Neprosím se tě. Ani kdybys chtěla jít,
já nyní bych tě k svému činu nevzala.
Dělej jak myslíš - bratra pohřbím stůj co stůj.
A jestli při tom zemřu, krásná bude smrt.
Drahému bratru drahá za svůj zbožný čin,
tam budu ležet s ním. A mnohem lepší jest
těm mrtvým pod zemí být milá než těm zde.
Tam totiž budu navěky.*

ANTIGONA 43

Operní text - Antigona 43

Irina
(Ismena): Už nemluv dál. Mně lidské ruce a vítr a s ním ptáci dali zprávu. Náš bratr byl jako dřevař při své práci. Dal dobrou ránu a potom únavou na ostrý pařež klesl.

Anna
(Antigona): Ty říkáš klesl - já však vidím krve proudy!

Irina
(Ismena): Krev tělo opásaly proužky svými kolem kol a ty se potom v suchou zemi vsákly jak v marné touze navždy s ní je svázat.

Anna
(Antigona): A odkud tohle všechno víš?

Irina
(Ismena): Od těch co nablízku mu byli!

Anna
(Antigona): A to je vše? Být já tam, asi bych oslepla rázem, nebo bych se vrhla v jeho objetí a pak jej vzhůru zvedla na tom místě tam.
Můžem ho na posměch tam nechat?

Irina
(Ismena): Anno, to nesmí být! Vždyť zákaz vydán byl, to zákon je!

Anna
(Antigona): Ráda jej mám, to je můj zákon, jen tím se budu řídit! Půjdu k němu sama!

Opera Státního divadla v Ostravě, laureát státní ceny

LJUBOMIR PIPKOV

Antigona 43

opera o prologu a 5 obrazech

Libreto: **Vladimír Bašov, Pančo Pančev**

Překlad: **Dr. Josef Urban**

Dirigent: zasl. umělec **Jiří Pinkas**

II. dirigent: **Václav Návrat**

Režisér: zasl. umělec **Ilja Hylas**

Sbormistři: **Karel Kupka, Miroslav Kolář**

Choreografie: zasl. umělec **Albert Janíček**

Výtvarník scény: **Květoslav Bubeník j. h.**

Výtvarník kostýmů: **Helena Müllerová j. h.**

Asistent režie: **Květa Ondráková**

Korepetice: **Drahomíra Ritzová,**

Jaromír Šalamoun

Anna

Irina, její sestra

Krumov, oblastní správce

Emil, jeho syn

Kapitán

Terzije, starý profesor

Profesorka literatury

Ředitel gymnasia

Školník

Četník

Eva Děpoltová
Eva Kinclová j. h.

Bohuslava Jelínková
Alena Kupková

Jan Kyzlink
Karel Průša

Josef Ábel
Karel Černý

Jaroslav Hlubek
Lubomír Procházka

Vladimír Mach
Čeněk Mlčák

Drahomíra Drobková
Alena Havlicová

Jiří Paderta
Jaromír Vavruška

Vojtěch Zouhar

Radoslav Svozil

Tančí sólisté baletu:

Hana Šarounová

Zdeněk Koželuh

Ivan Hurych

Jiří Duží

a dámský sbor baletu

Spoluúčinkuje dětský sbor —

řídí **Václav Štývar**

Inspicent: **Josef Jakš**

Text sleduje: **Emilie Hudcová**

Anna Kubínová

Československá premiéra 23. března 1975 v Divadle Z. Nejedlého
K 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou

Sofoklés - Antigona - dějství 1.

Antigona: Chceš ještě něco horšihho než moji smrt?

Kreon: Nic jiného; v tom vidím dostatečný cíl.

*Antigona: Proč tedy ještě váháš? Jako mně tvá řeč
se nelíbí a líbit nebude,*

tak tebe zase dráždí každé slovo mé.

*A přesto není pro mne slávy slavnější než to,
že bratra jsem svou rukou pohřbila.*

*Ti všichni zde to dozajista schvalují,
jen kdyby ústa nebáli se otevřít.*

*Ba, je to asi příjemné být vladařem
a říkat nebo dělat, co ho napadne.*

**Skladatelská
osobnost Ljubomira Pipkova
v bulharské hudbě
XX. století**

Vedle Panča Vladigerova a Petka Stajnova patří Ljubomir Pipkov k nejvýznamnějším skladatelům bulharské hudby XX. století. Všichni své hudební vzdělání získali v cizině, kde načerpali mnoho svěžích podnětů z tehdejšího dění v německé a francouzské hudbě, po návratu do vlasti pak tyto inspirační podněty spojili ve své tvorbě s tradicemi bulharské hudby a bulharské lidové písně.

Ljubomir Pipkov se narodil 6. IV. 1904 v Loveči jako syn významného průkopníka bulharské národní hudby Panajota Pipkova, skladatele, pedagoga a hudebního publicisty, autora známé klavírní Bulharské rapsódie. Tedy základní hudební vzdělání získal mladý umělec u otce a pak studoval nejdříve hru na klavír u Ivana Torčanova v Sofii, v r. 1926 pak odjíždí do Paříže, kde studoval na Ecole

normale de musique skladbu u Paula Ducase a Nadji Boulangerové, klavírní hru u Yvonne Lefebvrové.

V té době již vznikají první vážné skladatelské projevy mladého hudebníka: I. smyčcový kvartet, sonáta pro housle a klavír, klavírní trio, koncert pro dechové nástroje, písně se sociální a revoluční tematikou. Paul Ducas si neobyčejně cenil Pipkovova osobitého, z tradice lidové bulharské hudby vzrostlého talentu.

Po návratu do vlasti v r. 1932, pracuje Pipkov cílevědomě na vývoji moderní bulharské hudební kultury. Je jedním z iniciátorů skupiny »Soudobá hudba«, působí jako sbormistr Sofijské národní opery, koncertuje, věnuje se publicistické a hudebněkritické činnosti. Především však komponuje a tak v třicátých letech vznikají Pipkovova smělá, moderně cítěná díla, jako např. opera »Jana a jejích devět bratří«, poéma pro sbor a orchestr »Svatba«, klavírní kvartet, písně a sbory a na počátku let čtyřicátých, v době II. světové války vzniká jeho I. symfonie, příznačně inspirovaná bojem španělského národa za demokratickou svobodu, opera »Momčil« na heroicko-epický námět románu Den poslední,

den boží, bulharského spisovatele St. Zagorčinova.

Po povstání 9. IX. 1944, které přispělo za pomoci sovětské armády ke svržení fašistické vlády, rozvinula se do velké šíře i Pipkovova tvůrčí a organizátorská činnost. V lidově demokratickém Bulharsku se stal Ljubomir Pipkov vůdčí osobností všech pokrokových snah v oblasti kultury a hudby. Byl jmenován ředitelem Sofijské národní opery, hlavním redaktorem časopisu Muzyka, generálním tajemníkem Svazu bulharských skladatelů, profesorem sborového zpěvu na Bulharské státní konzervatoři a členem mezinárodních skladatelských porot. Za svou široce rozvinutou veřejnou činnost a za svou skladatelskou tvorbu byl odměněn mnoha uznáními, jmenován národním umělcem a byl mu udělen Řád Jiřího Dimitrova.

Bulharskou hudbu obohatil Ljubomir Pipkov mnoha skladbami zakladatelského významu. Jeho tvorba v podstatě nezná žánrovou ohraničenost a vyrůstá nejen z intonací bulharské lidové písně, ale současně z intonací revolučně-masových písní, které se přetavily i v jeho velké symfonické skladby a oratoria, zachycující historické okamžiky boje bulharského národa proti fašismu — II. symfonie (inspirována protifašistickým povstáním v září 1923) a odvěkým zápasem lidstva za svobodu, mír a demokratická prá-

va (Oratorium našich dnů, Heroická ouvertura, III. symfonie, opera Antigona 43 aj.).

V symfonických skladbách a kantátových se projevuje Pipkův smysl pro bohatý zvukový kolorit a dramatické napětí, v instrumentálních koncertech vyniká jeho schopnost lyrické kantability a výrazného rytmu.

V oboru operní tvorby významným způsobem obohatil tento žánr o 3 opery, které představují důležité etapy ve vývoji hudebně-dramatické tvorby v Bulharsku. Navázal sice na veristicky orientovanou operní tvorbu zakladatele bulharské národní opery Georgije Atanasova, ale již ve své první opeře Jana a jejích devět bratří se vzdálil od svého vzoru hlubším proniknutím do ducha národního hudebního citění Bulharů, aniž se přitom opíral jen o pouhé citace lidových písňových motivů.

Dosáhl výstižných hudebních charakteristik postav a vytvořil národní hudební drama, jehož stylové principy propracoval v heroicko-lyrické opeře Momčil. Dramatickým patosem této opery se přibližuje vzoru M. P. Musorgského.

K modernímu hudebně-dramatickému projevu dospěl v opeře Antigona 43 na libreto V. Baševa a P. Pančeva — první bulharské opeře komponované na námět ze současnosti.

—es—

Obsah opery

Prolog

V tichém provinčním bulharském městečku končí školní rok. Studenty čeká poslední tvrdá zkouška dospělosti — maturita. Na řadě je dívka Anna Antonovová, která při zkoušce z literatury si vyvolila svou oblíbenou literární hrdinku — antickou Antigonu. Hlas místního rozhlasu pronikne do zkušebny a oznamuje, že byl zajat a zastřelen partyzán Stojil Antonov, Annin bratr.

I.

Dům Antonovových je proniknut tichým, neměřitelným žalem. Zůstaly dvě sestry, a Anna, přes veškeré logické a rozumové argumenty své starší sestry Iriny se rozhodne přes přísný zákaz, se s bratrem rozloučit. Je si plně vědoma všech důsledků, které ji stihnou, bude-li přistižena při činu.

II.

U oblastního správce Krumova. Kapitán četnictva podává hlášení o současné situaci. Podnikl vše, aby vyvolal u obyvatelstva strach a hrůzu. Krumov jej sice poslouchá, ale v jeho obličeji se zračí opovržení. Oblastní správce je rozpolcený člověk. Třídní příslušnost k vyšší vrstvě se tu mísí s odporem a nesouhlasem s páchaným násilím. Rozpolcenost Krumova se znásobí příchodem syna Emila, který studuje v Sofii a utekl před bombardováním. A první co jej v rodném městě uvítá je mrtvé tělo přítele Stojila ležící uprostřed náměstí. Mezi otcem a synem vznikne spor, který je přerušen hlášením kapitána, který oznamuje, že v noci podivný stín se snažil odtáhnout mrtvolu. Emil tuší, že jde o Annu.

III.

Oba se znají od dětství a jsou tajně zasnoubeni. Setkání milenců je truchlivé, rozhodnost Anny však rozptýlí Emilovu malomyslnost a v rozkolísaném studentu začíná uzrávat svobodně myslící mladý muž.

IV.

V pracovně oblastního správce Krumova je nevlídně. Přivádějí Annu, která byla přistřižena při opětovném pokusu bratra pohřbít. Krumov se snaží dívce pomoci, Anna však hrdě jeho pomoc odmítá a otevřeně se přiznává ke svému činu. Současně se Krumov dozví, že Anna je tajně zasnoubena s jeho synem a v okamžiku, kdy Emil přichází prosit za Annu dochází k ostrému střetnutí mezi otcem a synem.

V.

Osud Anny je rozhodnut. Není to však pro ni trest, nýbrž vítané řešení. Je klidná a bez patosu nastupuje do vozu. Starý učitel Terzije vpadne do Krumovovy pracovny a žádá kategoricky vysvětlení Annina případu. Jedná jako zosobnění občanského svědomí, které ostře protestuje proti násilí. V okamžiku, kdy rozrušený Krumov se již neovládá a je schopen zatknout i starého učitele přijde hlášení, že vůz se spoutanou Annou byl napaden mladíkem se zbraní, podařilo se mu

dívku osvobodit, na útěku však byli strážemi zastřeleni.

Krumov se dovídá, že onen mladík byl jeho syn...

ofoklés

497|96-406

př. n. l.

řecký tragik, který se narodil v Kolónu u Athén. Je autorem nejméně 120 her, z nichž se zachovalo pouze 7 tragédií. Mezi nejznámější patří Král Oidipus, Aiás, Elektra, Oidipus na Kolóně a Antigona.

V Antigoně hrdinka hájí nepsaný zákon řecké etiky a pohřbí přes zákaz vládce mrtvé tělo bratra Polyneika, který zdvihl zbraň proti vlasti; je proto vládcem odsouzena k smrti a hyne. Vládce je však za své jednání stížen těžkými ranami osudu. Sofoklovy tragédie jsou obranou i oslavou starých ideálů občanské etiky a reakcí proti soudobému racionalismu a individualismu, posílenému sofisty. Jedinec, který svou vůlí a jednáním zamíří za hranice lidských mezí je u Sofokla stížen tragickým pádem. Hrdinského

povýšení se dostává naopak těm, kteří prokazují činem úctu k vlasti, jejím zákonům, rodině a bohům.

Sofoklés měl vliv zvláště na rozvoj renezančního dramatu a vysokého uznání se mu dostává dodnes. Jeho tragédie, jejich náměty a problémy dávají impulsy i současným umělcům, zejména dramatikům.

Námět Antigony zpracovali ještě v antice Euripidés, Seneca, v pozdější době Racine (1664). V současné době J. Anouilh — Antigona (1942), B. Brecht — Antigone Modell (1948); J. Cocteau s hudbou A. Honeggera (1930), C. Orff — Antigona (1949) u nás P. Karvaš — Antigona a ti druzí (1962).

—es—